

DRAGSFJÄRD ÖLMOS ÖSTERGÅRD 2

Undersökning av ett gravröse 1990

Tapani Tuovinen

040 01 0056

Billett. tsf 142/3.5.1991

Turun yliopisto / Arkeologia

Kaivausraportti

Tutkimuksen laatu, kenttätyöaika

Arkeologisk undersökning av ett gravröse den 6.-9. september 1990

Kunta Dragsfjärd 040

Vanha kunta

Kylä Ölmos

Tila/tontti Ölmos-Purunpää RN:o 30:1

Paikannimet ym. Östergård 2

Maanomistajat(t)

Föreningen Konstsamfundet r.f., Mannerheimvägen 20 A, 00100
HELSINGFORS, tel. (90)642 315.

Maanvuokraaja(t)

Karttalehti 1034 10

painettu vuonna

x = 6656 58 -

z = 16.1

kork.järj. N60

y = 1577 50 -

kp taakselukema =

t = 17.19

Löydöt

Diariointipvm.

. 19

Valokuvat

TYA neg. F 18841-18860, 15249-15253
TYA D 232:1-9, 185:3

Aikaisemmat dokumentit

Edgren, Helena. Arkeologisk inventering 1985, Konstsamfundets Insula Nova -område, museiverket.

Tuovinen, Tapani. Arkeologisk kompletteringsinventering Dragsfjärd 1987, Åbo
universitet.

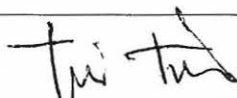
Aikaisemmat löydöt

Muut viitteet

Sisältö	6	sivua tekstiä		pinnakkaiskoppioita
	2	karttaliitettä	19	negatiivia
		karttaluettelo	9	diakuvaa
	2	valokuvaliitettä		muuta liitettä, mitä
		valokuvaluettelo		

Päiväys ja allekirjoitukset

Åbo, den 3. april 1991

Tapani Tuovinen

1. INLEDNING

En arkeologisk undersökning av ett järnåldersgravröse företogs den 6. och 8.-9. september 1990 inom gravfältet Östergård 2, som är beläget på Ölmos-Purunpää hemman RN:o 30:1 i Ölmos by i Dragsfjärd kommun. Undersökningen utfördes av arkeologiska avdelningen vid Åbo universitet/Turun yliopisto i samarbete med Dragsfjärd arbetarinstitut, som intog utgrävningen i sitt undervisningsprogram för amatörarkeologer. För den arkeologiska dokumentationen svarade *Timo Kuokkanen* från Åbo landskapsmuseum tillsammans med mig. *Henry Malmberg*, *Solveig Mannerström*, *Hans Myhrman*, *Henrik Salomonsson*, *Christina Sundberg*, *Bruno Södergård*, *Sven-Erik Söderholm* och *Henning Westberg* från arbetarinstitutet var de som använde spade och skärslev.

Dragsfjärd arbetarinstitut stod för reseersättningar och avlöning för 12 undervisningstimmar medan Turun yliopisto stod för materialkostnaderna. De beräknade kostnaderna torde vara ca 3000 mark. Terrängarbetet tog ca 140 timmar i anspråk, varav 43 timmar arkeologarbete.

Den undersökta arealen omfattade 6.3 m². Därtill grävdes ett antal provgropar med Sili-provborrar.

2. UNDERSÖKNINGENS BAKGRUND

Ett gravröse valdes till föremål för undersökning av den orsaken, att arbetarinstitutets elevgrupp tidigare hade undersökt endast stenåldersboplatser och undervisningsprogrammet ansågs bli mångsidigare om också andra typer av forn lämningar valdes. Man ville speciellt undersöka rösen som är yngre än bronsålder, och den vägen valdes gravfältet Östergård 2. Målet var närmast att datera ett eller två av rösen.

3. FYNDHISTORIA

Gravkomplexet rapporterades först av *Helena Edgren* i samband med museiverkets inventering av Konstsamfundets Insula Nova -område år 1985 (benämnt DRAGSFJÄRD 11 i hennes rapport). Markägaren vid granngården Östergård *Martin Ginman* hade visat inventerarna vägen till platsen. Ginman har känt till gravarna ända från sin ungdom. En andra inventeringsomgång gjordes av mig 1987 i anslutning till en kompletterande röseinventering av Åbolands skärgård, utförd av Åbo universitet. Namnet Östergård 2 gavs av Helena Edgren, medan den löpande numreringen på gravarna har hämtats från mitt inventeringsmaterial. Det undersökta röset bär numret 9.

4. GRAVFÄLTETS OMGIVNING

Gravfältet Östergård 2 är beläget på Purunpääudden, som sticker mot syd från Dragsfjärdens fastland (se figur 1). Rålinjen mellan Purunpää-Östergårds hemman RN:o 20:5 (markägare Rode och Martin Ginman i Purunpää) och Ölmos-Purunpää RN:o 30:1 (Föreningen Konstsamfundet rf.) går sju meter mot öster från den östligaste gravens nr 12. Åkrarna sträcker sig en kilometer mot sydväst från byggnaderna, och gravarna ligger i skogsterrängen, som börjar från den sydvästligaste kanten av åkrarna.

Storskiftet utträttades här 1787-1788 (H. Pontén). Området hörde då till Västergårds hemman. Endast den västra delen av den nuvarande sydligaste åkern var odlad, och den hette *Väster-gården*. Inga uppgifter beträffande stenrösen har antecknats i storskifteshandlingarna.

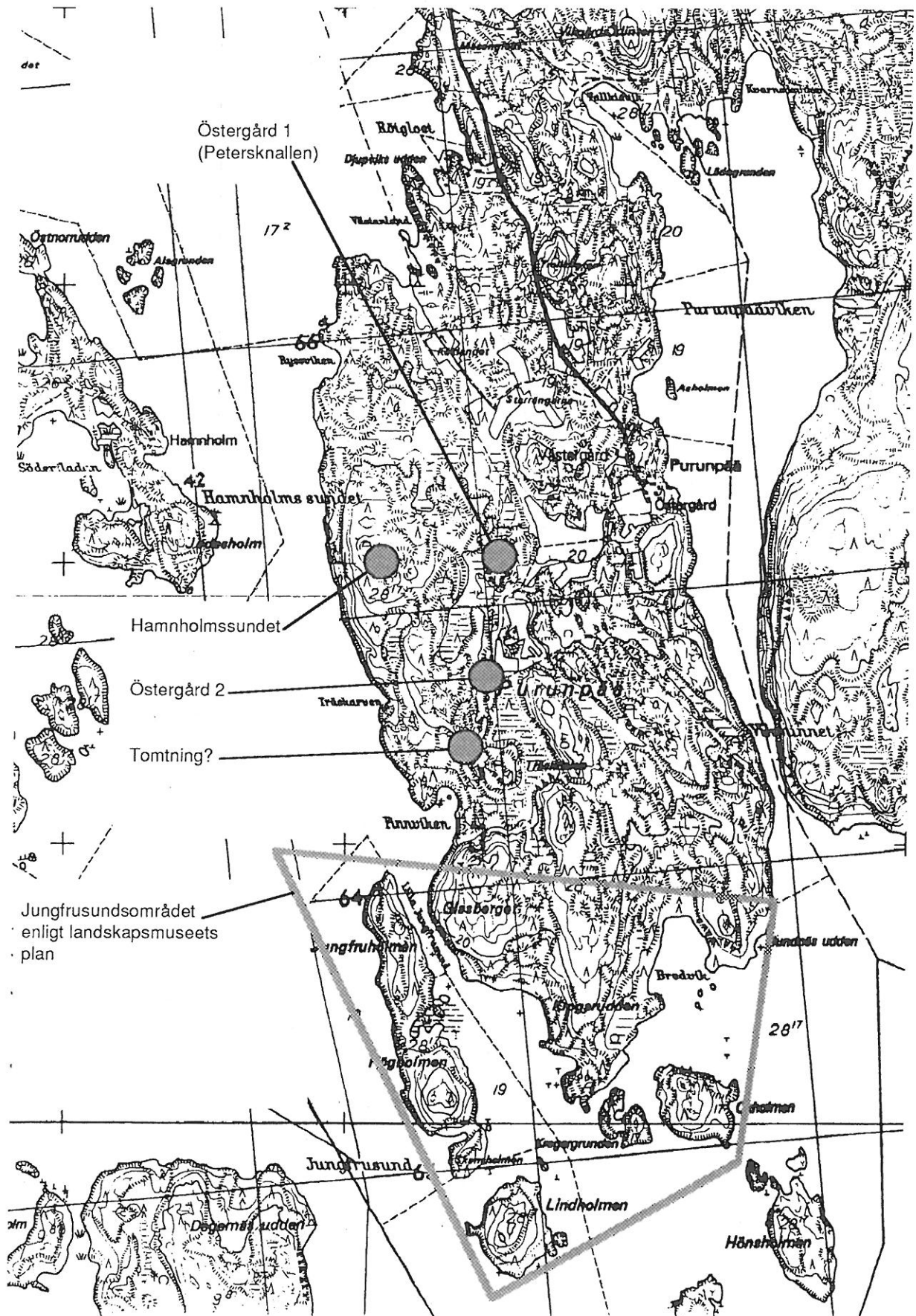
Terrängen är bergig, huvudsakligen granit, och från de högsta topparna sluttar den mot sjön i väster. Här och där finns små försumpade ställen. Gravrösen är emellertid belägna på ett område som sluttar mot öster strax neråt från bergstopparna. Höjden är mellan 14.7 och 16.8 meter. Nära bergskanten finns rikligt av lösa stenblock. Jorden består av sköljd morän. Nedanför gravarna på 12.8-14.4 meters nivå finns en stenvall (strandvall?) i riktningen SSW-NNE, och nedanför vallen övergår jorden till sand. Åkern ligger lägre än sluttningen, under 11 meter över havsytan. Där är jorden silt.

I den torra bergiga terrängen växer tallar, gravfältets närmaste omgivning växer blandskog och granar, medan terrängen i sydost övergår till sankmark.

Ca 25 meter mot sydost från grav nr 12 konstaterades vara en jämn vågrät terrass i en tät granskog. Terrassens NE-kant utgjordes av en bergsklack. Det övertäckande jordlagret är sand.

Dalen där åkrarna ligger fortsätter söderut och mot sydväst som sankmark, vars höjd är ca 11-12 meter över havsytan. Kärret heter *Träskdalen*. Genom dalgången har flutit ett långt sund från syd mot norr, som har förenat Finnviken med Purunpäävikens botten. Litorina VI -strandzonens höjd inom det här området är knappt 15 meter (Glückert 1976), vilket innebär att sundet var öppet ännu 600 BC. Det avsnörades dock senast vid början av tidsberäkningen. Grundkartans höjdkurvor visar, att dalen då under en kortare tid utgjorde en grund, fjordliknande vik, som var väl skyddad mot sjögång. Viken öppnade sig direkt mot Gullkrona fjärd, och den borde således ha varit ett lämpligt ställe också för mera permanenta aktiviteter än endast begravningsritualer. Utgående från Glückerts material inträffade denna utvecklingsskede i strandförskjutningen under de sista århundradena före början av tidsberäkningen.

Utöver gravfältet Östergård 2 finns det minst tre säkra och två något osäkra gravrösen på Purunpääudden (figur 1). Omkring uddens sydligaste spets *Krogarudden* ca 1.5 km söderut från grävningsplatsen fanns naturhamnen *Jungfrusund*, som av de äldsta arkeologiska fyndena och yngsta historiska källorna att bedöma var i bruk som hamn, sjökrog och lotsställe kanske till och med från 1100-talet till Stora ofreden (Dahlström 1945; Ericsson 1979).

Figur 1. Utdrag ur grundkartan 1034 10. De närmast Östergård 2 belägna gravrösena, den eventuella tomtningen och Jungfrusundsområdet.

I samband med avvägning påträffades en eventuell tomtning ett stycke upp i terrängen från Finnvikens botten ($x = 6656\ 34$, $y = 1577\ 44$, $h \approx 15$) (TYA neg. F 18859-18860). Nedanför en lodrät bergsvägg finns här en jämn plan med mycket småstenar och svaga runda konturer. Växtligheten skiljer sig också något från omgivningen. Platsen borde undersökas närmare, om de undersökningar, som Åbo landskapsmuseum planerat för Jungfrusundsområdet blir verklighet (se forskningsplan uppgjord av Ulla Kallberg och Aki Pihlman, Åbo landskapsmuseum 1989).

5. UNDERSÖKNINGSTEKNIK

För södra Purunpääområdet har på markägarens uppdrag upprättats en strandplan med tillhörande lantmäteriarbeten, som gjordes 1987 av Ab Finnmap. Efter som den av Finnmap utsatta närmaste höjdfixpunkten inte gick att hitta så snabbt som behövdes, mättes höjden över havsytan fram och tillbaka direkt från stranden vid Finnviken, en liten vik 400 meter SSW om grävningens platsen. Den uppmätta höjdskillnaden relaterades till medelvattenståndet genom linjär interpolation av samtida (6.9.1990 kl 12.30) avläsningar vid havsforskningsinstitutets mareografer i Åbo, Degerby och Hangö. Resultatet omräknades till N60. Den lokala höjdfixpunkten vid utgrävningens platsen utsattes och markerades med röd målfärg på den högsta punkten av ett flyttblock invid grav nr 10 (se karta 1). Avvägningen utfördes med en Sokkisha C3A, nr 20268. Resultatet utjämnades proportionellt med avståndena; det sammanlagda avståndet var 885 meter, slutningsfelet $f = 0.015$ och det uppskattade medelfelet/km $m_k = 0.016$. Den lokala höjdfixpunkten på flyttblocket blev därmed $h = 17.19$ (N60).

Kartläggningen gjordes med teodolit (Sokkisha TS20A) och en vanlig lodrät latta. En ungefärlig riktning mot polnorr pålades ut genom att jämföra rålinjens riktning på grundkartan och i terrängen.

Runtomkring röset nr 9 avgränsades ett 2.5×2.5 m² stort kvadratisk område vars kanter var parallella med huvudväderstreckena. Parallellt med avtorvning och utgrävning av röset grävdes små provgropar med Sili-provborrar uppför och nedför sluttningen och på den tidigare nämnda terrassen. Inga fynd iaktogs i provgroparna. Några flyttblock i närheten renborstades med tanke på eventuella skålgropar, men inga sådana påträffades.

Efter rösets avtorvning plockades stenarna successivt upp, vägdes och formbestämde. Endast de stenar som hade lagts på markytan vägdes, inte de i jorden inbäddade stenarna. Mineraljorden undersöktes med skärslev, och den uppgrävda jorden sållades. Ett moränprov togs från jordlagret under röset, varefter stenarna och lösjorden lades tillbaka. Plankartan ritades med en fältpantograf av typ Eichstaedt. På grund av ett missförstånd lades en stor del av stenarna tillbaka redan innan bottenavvägningen hade hunnit påbörjas, och därför saknar bottenplanen avvägningar. Man kan ändå grovt beräkna, att bottenplanen låg i medeltal 20 cm lägre än den omgivande markytan.

6. UTGRÄVNING AV GRAV NR 9

Den undersökta graven verkade vara helt oskadad. Det nästan runda stenröset mätte 2.2 meter i längd (SW-NE), 2.0 meter i bredd och ca 0.5 meter i höjd. Höjden över havsytan var 16.1 meter vid rösets kant. Profilen var kupig. Röset täcktes av ett tunt lager av växter, mossa och förna. Efter avtorning kom rösets ganska tydliga konturer fram. E- ja S-kanterna var tydliga och branta, N- och W-kanterna mera långsluttande. Stenarna var mestadels avrundade, skarpkantiga stenar fanns endast undantagsvis. Vikten varierade mellan 0.5 och 72 kg. Ytlagret bestod av ganska jämnstora rundade stenar, medan något mindre och skarpkantigare stenar kom fram efter att ytan hade avlägsnats. Stenpackningen var lös och innehöll knappast alls jord eller förna.

Ungefär i nivå med den omgivande markytan blottades mineraljorden. Den var morän, ganska stenig på ytan på grund av sköljning och något blandad med organiskt material, och förmultnade trädrötter. Under röset hade tydligen funnits några jordfasta större stenar när stenarna samlades till röset. När moränytan hade undersökts ner till 20 centimeters djup, började jorden bli finkornigare. Den innehöll också mindre antal småstenar än på ytan. Moränen var helt steril. Inga artefakter påträffades.

Undersökningen av moränlagret avslutades på drygt 20 cm:s djup, och en stor jordfast sten i mitten vreds upp för att se hur jorden såg ut djupare. Drygt 50 cm från markytan blev moränen mera sorterad och finkornigare, men fortfarande steril.

7. DE ÖVRIGA GRAVARNA

De övriga gravarna i samma fornlämningskomplex ligger tätt grupperade i samma sluttning. Höjden över havsytan h anger stentäckets lägsta punkt.

Nr 7. $h = 16.5$. Oregelbunden. Kupig profil. Längd 2.4 m (W-E), bredd 1.6 m, höjd 0.3 m. Avrundade stenar. Täckt av mossa. Orörd. TYA neg. F 15249.

Nr 8. $h = 15.6$. Rund. Kupig profil. L 1.6, b 1.3, h 0.4 m. Ganska runda och jämnstora stenar, ca 10-20 kg. Jämförelsevis hög i förhållande till diametern. Mossbelupen. Orörd.

Nr 10. $h = 16.2$. Rund, kupig. L 2.1 (SW-NE), b 1.7, h 0.5 m. Mestadels rundade, ganska jämnstora stenar (ca 10-40 kg). Ligger invid ett flyttblock. Mossbelupen, orörd. TYA neg. F 15251, 18847.

Nr 11. $h = 14.9$. Oregelbunden, profilen kupig. L 1.8, b 1.7, h 0.4 m. Mestadels rundade stenar, varierande storlek. Mossbelupen. En björk och små granar växer på röset. Orörd. TYA neg. F 15252, 18848.

Nr 12. $h = 14.7$. Oregelbunden. Profilen är kupig och ganska hög. L 1.8, b 1.7, h 0.4 m. Mestadels rundade stenar. Täckt av mossa och förna. Orörd. TYA neg: F 15253, 18846.

Nr 13. $h = 15.9$. Avlång, kupig. L 3.2 (W-E), b 1.4, h 0.5 m. Ganska runda och jämnstora stenar. Mossbelupen. Orörd.

Såsom Helena Edgren konstaterar i sin rapport, har alla rösen kanske inte upptäckts på grund av vegetationen. Tiden medgav inte någon systematisk rekognoscering av alla övervuxna stenrösen, men några stensamlingar, som påträffades i närheten har markerats på kartan nr 1 oberoende om de är naturliga moränstenar eller inte.

8. DISKUSSION

Såsom det tidigare framgick, gav undersökningen inga direkta belägg på stenrösenas bakgrund. Vad deras funktion beträffar, är det svårt med tanke på de kända typerna av fornlämningar i skärgården att räkna med någon annan möjlighet än att rösen är gravar. Närtopografins utveckling omkring tidsberäkningens början (sidan 2) för tankarna till den äldre järnåldern, men eftersom det nu finns belägg på att stenrösen uppfördes ännu långt senare i skärgården, är det inte uteslutet att gravarna vid Östergård 2 skulle kunna härstamma från yngre järnålder. Ett eventuellt samband med fornlämningskomplexet vid Jungfrusund är därmed inte heller helt uteslutet.

En framtida forskningsuppgift är alltså att fastställa gravfältets ålder. Om det blir aktuellt att närmare fastställa skyddsområdets gränser, borde man genom fortsatta undersökningar också utreda, om det finns flera gravar på norra eller södra sidan av gravfältet och huruvida det finns spår av människoverksamhet på terrassen sydost om gravarna. Skyddsklass II torde vara lämplig även i fortsättningen.

9. LITTERATUR

- Dahlström, Svante (1945). **Gullkrona**. Åbo: Förlaget Bro.
 Ericsson, Christoffer H. (1979). Jungfrusund och Hangö udde. — **Hamnar och ankarplatser i sydväst**: 61-83. Helsingfors: Museiverket.
 Glückert, Gunnar (1976). Post-glacial shore-level displacement of the Baltic in SW Finland. — **Annales Academiae Scientiarum Fennicae, AIII, 118**, 1-92.

10. ARKIVMATERIAL

- Edgren, Helena. Dragsfjärd, arkeologisk inventering 1985, Konstsamfundets Insula Nova - område. Museiverket, förhistoriska byrån, Helsingfors 1985.
 Kallberg, Ulla & Pihlman, Aki. Dragsfjärd, Jungfrusund. Merihistoriallinen tutkimussuunnitelma. Åbo landskapsmuseum, 1989.
 Storskifteshandlingarna, Henr. Pontén 1787-1788. Lantmäterikontoret i Åbo och Björneborgs län, Åbo.
 Tuovinen, Tapani. Inventeringsmaterial i anslutning till Finlands Akademis undersökning *Lounais-Suomen rannikon varhaismetallikautiset hautarautiot*. Arkeologiska avdelningen vid Turun yliopisto/Åbo universitet, Åbo 1983-1987.

Grav nr 9 före avtorvning E. TYA neg. F 18841.

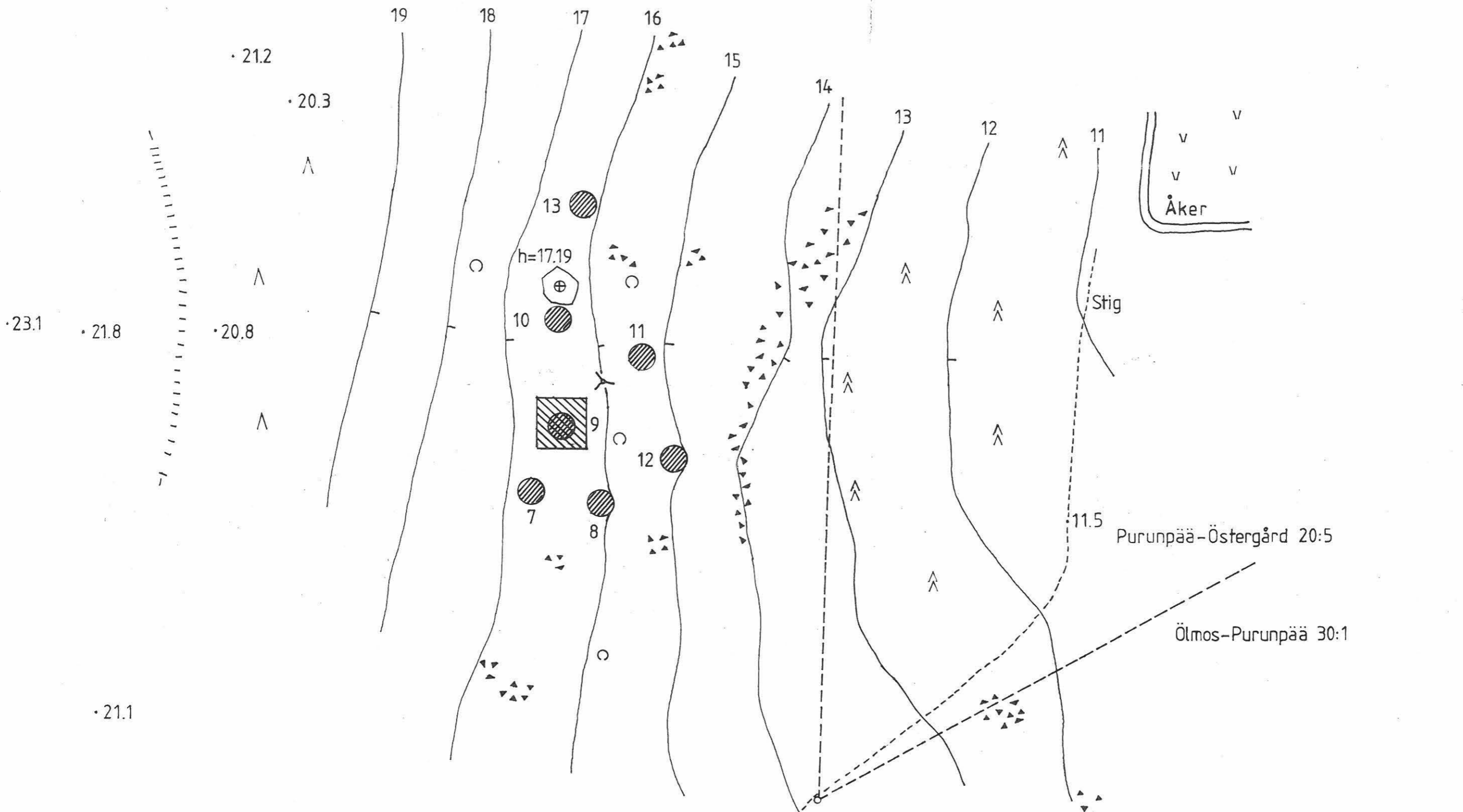
Grav nr 9 efter avtorvning E. TYA neg. F 18842.

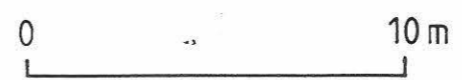
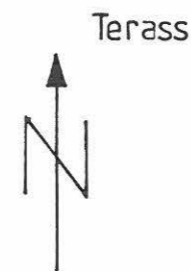
Grav nr 9 E, stenarna delvis bortplockade ungefär till den ursprungliga markytan. TYA neg. F 18856.

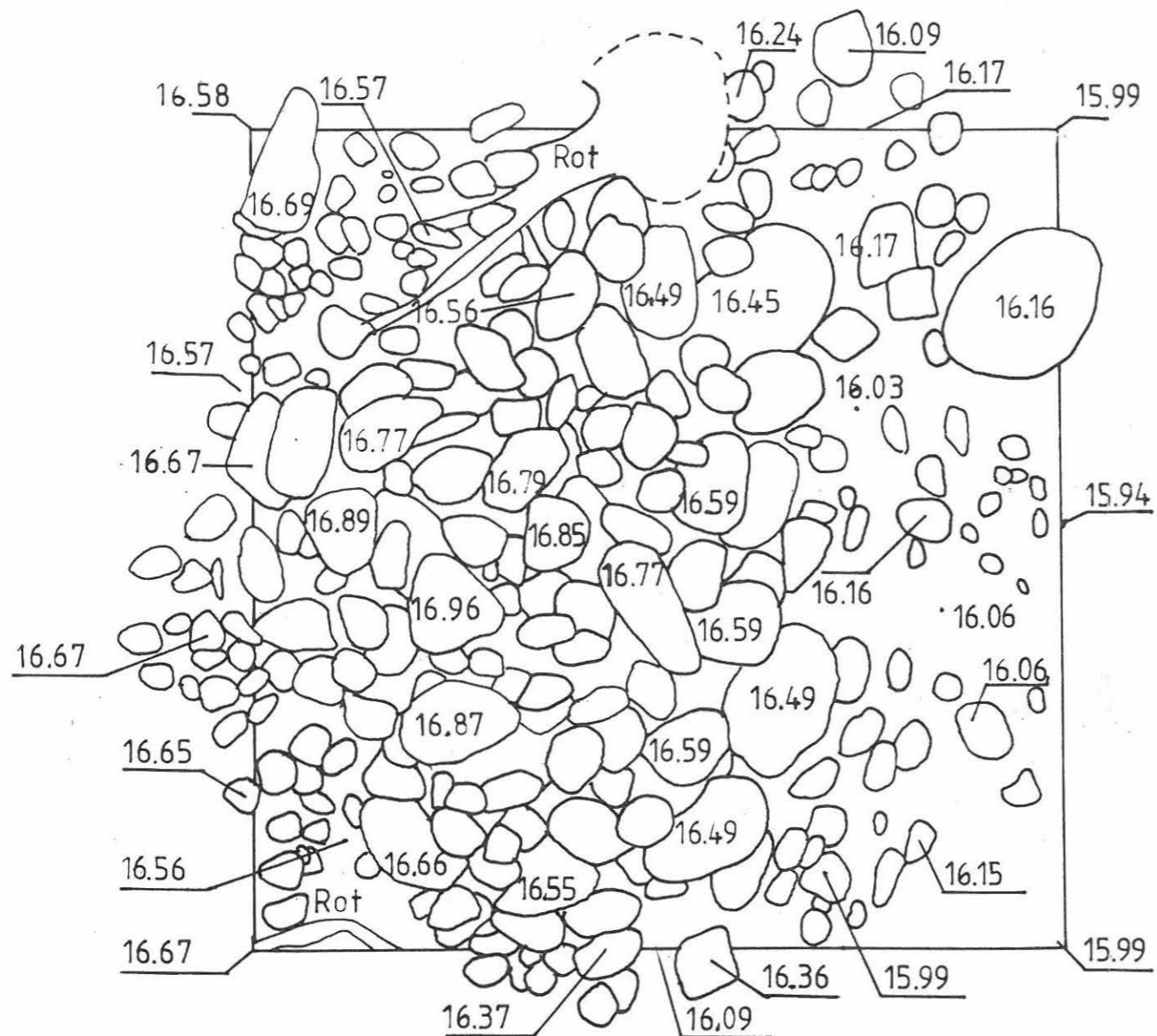
Grav nr 9, bottenyta S . TYA neg. F 18858.

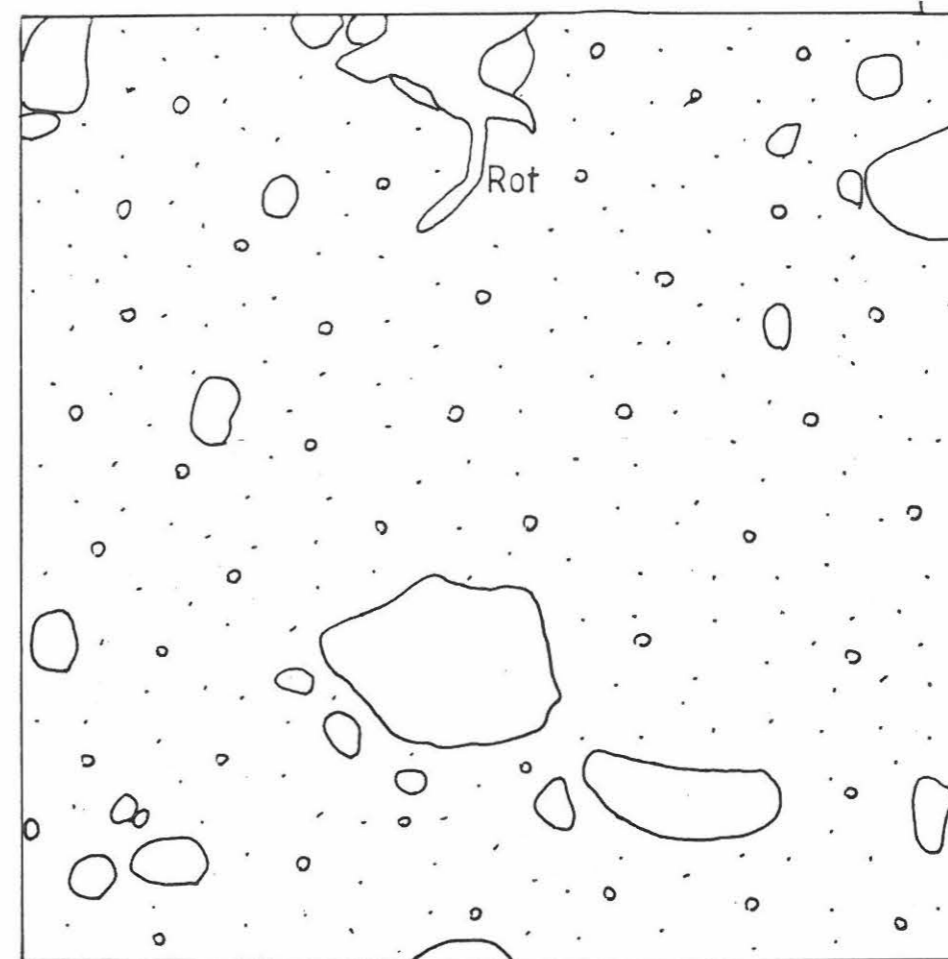
- Legend
- Stenröse
 - Undersökt område
 - Sten

Dragsfjärd	
	Östergård 2
Fornlämningskarta	9.9.1990
Arkeologiska avdelningen vid Åbo universitet	
Fixpunkt h=17.19 N60	Skala 1/200
Upprättad av Tapani Tuovinen	
Åbo, den 26. november 1990 <i>Tm Tuov</i>	

Plan 1

Plan 2

Dragsfjärd	
Grav nr 9	Östergård 2
Plan	9.9.1990
Arkeologiska avdelningen vid Åbo universitet	
Fixpunkt h=17.19 N60	Skala 1/20
Upprättad av Timo Kuokkanen	
Åbo, den 30.november 1990 <i>Timo Kuokkanen</i>	